

MAXSUS PEDAGOG DEFEKTOLOGLARDA EMPATIK QOBILIYATNI RIVOJLANTIRISH

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Namangan filiali
2-bosqich talabasi Qodirjonova Durdona

Ilmiy rahbar: Irisbayeva Kunduz

ANNOTATSIYA

Maqolada maxsus pedagog–defektolog tayyorlash jarayonida empatiya va psixologik tayyorgarlikning kasbiy kompetensiyalar tizimidagi o‘rni ilmiy asosda tahlil qilinadi. Empatiya defektologning shaxsiy-professional rivojida, bolalarning individual ehtiyojlarini anglashda va inklyuziv o‘quv muhitini yaratishda qanday ahamiyatga ega ekani yoritiladi. Shuningdek, psixologik tayyorgarlikning struktur komponentlari hamda amaliyot jarayonida namoyon bo‘ladigan professional barqarorlik asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: Empatiya, psixologik tayyorgarlik, maxsus pedagog, defektolog, korreksion ta‘lim, inklyuziv pedagogika, psixik rivojlanish buzilishlari, kasbiy kompetensiya, emosional barqarorlik, refleksiya.

АННОТАЦИЯ

В статье анализируется значение эмпатии и психологической готовности в процессе подготовки специального педагога-дефектолога. Рассматриваются их роль в профессиональной устойчивости, формировании индивидуального подхода к ребёнку с особыми образовательными потребностями и создании инклюзивной среды. Определяются структурные элементы психологической готовности и условия её формирования.

Ключевые слова: Эмпатия, психологическая готовность, специальный педагог, дефектолог, коррекционное обучение, инклюзивная педагогика, нарушения психического развития,

профессиональная компетентность, эмоциональная устойчивость, рефлексия.

ABSTRACT

The article examines the role of empathy and psychological readiness in training special educators–defectologists. It highlights how empathy supports individualized assessment, interaction with children with special educational needs, and the development of an inclusive learning environment. Structural components of psychological readiness and conditions shaping professional stability are discussed.

Keywords: Empathy, psychological readiness, special educator, defectologist, corrective education, inclusive pedagogy, developmental disorders, professional competence, emotional stability, reflection.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining inklyuziv ta'limni rivojlantirishga oid bir qator hujjatlari maxsus pedagog–defektologlar tayyorlash jarayonida empatik qobiliyatni kuchaytirishga asos yaratmoqda. 2017-yil 30-sentyabrdagi PF–5198-son Farmonda pedagoglarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini takomillashtirish belgilangan bo'lib, bu defektologlarning psixologik-pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi¹. 2019-yil 13-maydagi PQ–4312-son Qaror nogironligi bo'lgan bolalarni qo'llab-quvvatlash tizimini kuchaytirish bilan birga, inklyuziv ta'limni kengaytirish, pedagoglarda empatiya, tolerantlik va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni rivojlantirish zarurligini ta'kidladi. 2020-yil 12-iyundagi PQ–4742-son Qaror inklyuziv ta'limni amaliyotga joriy etish mexanizmlarini belgilab, maxsus pedagoglar tayyorlashda psixologik tayyorgarlik, stressga chidamlilik va refleksiya kabi kasbiy sifatlarni majburiy

---

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Ta'lim tizimini yanada rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha choratadbirlar to'g'risida PF–5198-son Farmon. 2017-yil.

komponent sifatida belgiladi. Ushbu hujjatlar defektolog kadrlar tayyorlash jarayonini zamonaviy talablar asosida yangilash, bolalar ehtiyojini chuqur tushunadigan, empatik va psixologik jihatdan barqaror mutaxassislarni shakllantirish uchun davlat darajasida mustahkam asos yaratmoqda.

Maxsus pedagog–defektolog tayyorlash jarayoni o‘z mohiyatiga ko‘ra insonning psixofiziologik rivojlanishidagi cheklanishlarni chuqur tushunishga, bolaning individual ehtiyojlarini to‘g‘ri baholashga va pedagogik jarayonni moslashtirilgan shaklda tashkil etishga qaratilgan murakkab, ko‘p komponentli tizimdir. Bu jarayonda empativlik qobiliyati mutaxassisning kasbiy yetukligini belgilovchi asosiy omillar sifatida namoyon bo‘ladi. Defektolog bolalar bilan to‘g‘ridan to‘g‘ri muloqotga kirishar ekan, u nafaqat nutq yoki kognitiv rivojlanishdagi buzilishlarni aniqlashi, balki bolaning ruhiy holatini sezishi, uning ichki ehtiyojlariga mos kommunikativ yondashuvni tanlashi, shaxslararo ishonch muhitini shakllantirishi zarur. Empatiyaning o‘zi ikki asosiy shaklda namoyon bo‘ladi: kognitiv empatiya — bolaning vaziyatini aqliy anglash, hissiy empatiya esa — bolaning kechinmalariga hamdard bo‘lish va jarayonda uni yengillashtirish. Zamonaviy korreksion pedagogika amaliyoti shuni ko‘rsatmoqdaki, empatiyasi yuqori mutaxassislar bolalarning adaptiv xatti-harakatlarini tezroq shakllantiradi, ularning xavotirini kamaytiradi, o‘quv motivatsiyasini oshiradi va psixoemotsional barqarorlikni tiklashga ko‘maklashadi².

Psixologik tayyorgarlik esa defektologning kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatga erishishini ta‘minlovchi integrativ psixologik holat bo‘lib, u bir nechta tarkibiy komponentlardan tashkil topadi. Birinchidan, emosional barqarorlik — bu mutaxassisning kutilmagan vaziyatlarda o‘zini tutishi, hissiy portlashlarga berilmasligi, bolaning salbiy reaksiyalarini shaxsiy tajovuz sifatida qabul qilmaslik qobiliyatidir. Ikkinchidan, o‘zini boshqarish va o‘z his-

² E. S. G‘oziev. Umumiy psixologiya. Toshkent: O‘zmilliyensiklopediyasi, 2010.

tuyg'ularini nazorat qila bilish — bu defektolog uchun ayniqsa muhim, chunki psixik rivojlanishida og'ishlari bo'lgan bolalar bilan ishlashda ko'pincha murakkab, ziddiyatli va sabr talab qiladigan holatlar uchraydi.

Defektolog tayyorlash tizimida empatiyani shakllantirish metodlari ham demokratik, ham ilmiy yondashuvlarga asoslanadi. Xususan, klinik amaliyotga yo'naltirilgan mashg'ulotlar, kuzatuv treninlari, rolli o'yinlar, case-study tahlillari, psixologik treninglar va superviziya jarayonlari katta ahamiyatga ega. Talabalar real o'quvchilar bilan ishlash jarayonida turli tipdagi buzilishlar — nutqiy yetishmovchiliklar, eshitish va ko'rish nuqsonlari, intellektual rivojlanishdagi cheklanishlar, autistik spektr buzilishlari kabi holatlarga duch keladi. Bunday vaziyatlar ulardan nafaqat nazariy bilimlarni qo'llashni, balki bolaning hissiy-psixologik holatini to'g'ri baholashni, moslashtirilgan o'qitish strategiyalarini tanlashni ham talab qiladi. Chunki korreksion jarayonning samaradorligi pedagogning bolaning ichki kechinmalarini qanchalik to'g'ri qabul qilishiga bevosita bog'liq.

Inklyuziv ta'lim tamoyillari defektologning empatik kompetensiyasini yanada zarur qiladi. Turli ehtiyojli bolalar bilan bir muhitda ishlash, ularning psixologik farqlarini inobatga olish, teng huquqli ishtirokni ta'minlash, ijtimoiy moslashuvni qo'llab-quvvatlash — bularning barchasi empatiyasiz deyarli imkonsiz. Shu bois, maxsus pedagogika yo'nalish talabalarida empatiyani rivojlantirishga qaratilgan integrativ kurslar, psixologik mashq dasturlari, interaktiv suhbatlar, darsdan tashqari amaliy seminarlar joriy qilinmoqda. Empatiya nafaqat bolaning ichki dunyosini his qilish, balki uning atrof-muhitga moslashish jarayonida psixologik xavfsizlikni ta'minlash, individual o'quv rejalarini samarali tuzish, ota-onalar bilan hamkorlikda konstruktiv dialog olib borish imkoniyatini ham yaratadi³.

³ G. N. Jumayev, Sh. N. Raxmonqulova. Korreksion pedagogika asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.

Psixologik tayyorgarlikning yana bir muhim jihati — bu professional stressni boshqarish va o'z vaqtida psixoprofilaktik choralarni qo'llay bilish qobiliyatidir. Defektologlar ko'pincha hissiy charchoq, burn-out sindromi, kuchli mas'uliyat tuyg'usi, yuqori darajadagi psixik zo'riqish bilan duch keladilar. Shu sababli, oliy ta'lim bosqichida bo'lajak mutaxassislar stressni nazorat qilish, emosional resurslarni tiklash, konstruktiv muloqot yuritish, ziddiyatlarni boshqarish texnikalarini o'rganishlari zarur. Empatiya va psixologik tayyorgarlik defektologning kasbiy identifikatsiyasida ham asosiy rol o'ynaydi. O'z kasbiga shaxsiy mas'uliyat bilan yondashgan pedagoglar bolalar ehtiyojini birlamchi qadriyat sifatida qabul qiladi, insonparvarlik tamoyillariga sodiq qoladi, ta'lim-tarbiya jarayonida har bir bolaning qadr-qimmatini hurmat qiladi. Bu sifatlar nafaqat ta'lim samaradorligini oshiradi, balki korreksion muassasalarda sog'lom ijtimoiy-psixologik muhitning shakllanishiga xizmat qiladi. Shuning uchun defektolog tayyorlashda empatiya va psixologik tayyorgarlik alohida o'rganilishi, nazariy va amaliy jihatdan muntazam mustahkamlanishi zarur bo'lgan pedagogik-psixologik kategoriya sifatida e'tirof etiladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, maxsus pedagog–defektolog tayyorlashda empatiya qobiliyati muhim kasbiy sifatdir. Empatiya bolaning ichki dunyosini his qilishni ta'minlab, psixologik tayyorgarlik sifatida murakkab vaziyatlarda professional barqarorlikni kafolatlaydi. Ta'lim jarayonida ushbu sifatlarni maqsadli rivojlantirish defektologning amaliy samaradorligini oshiradi, inklyuziv ta'limning sifatli tashkil etilishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Ta'lim tizimini yanada rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida PF–5198-son Farmon. 2017-yil.

2. E. S. G'oziev. Umumiy psixologiya. Toshkent: O'zmilliy ensiklopediyasi, 2010.
3. G. N. Jumayev, Sh. N. Raxmonqulova. Korreksion pedagogika asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
4. Sh. X. Xaydarov. Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim nazariyasi. Toshkent: NOSHIR, 2021.
5. Irisbayeva Qunduzxon Transformatsiya-lashayotgan jamiyatda yoshlarning shaxsiy resurslari va psixologik barqarorligi Maktabgacha va maktab ta'limi 2025-yil, iyun, №6-son 437b
6. Irisbayeva Kunduz Mamadinovna YOUTH SOCIAL ADAPTATION IN THE ERA OF DIGITAL TRANSFORMATION: YOUTH SOCIAL ADAPTATION IN THE ERA OF DIGITAL TRANSFORMATION: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES. (2025). International Journal of Artificial Intelligence, 5(07), 271-274.
7. Irisbayeva Kunduz Mamadinovna TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA IJTIMOY PSIXOLOGIK MOSLASHUV JAMIYAT MUNOSABATLARIDAGI MUHIM MUOMMO SIFATIDA Qo'qon DPI. Ilmiy xabarlar 2025-yil 5-son 94 b
8. G.Jumanazarova.Oilaviy tarbiya samaradorligini oshirish borasidagi izlanishlar.“Maktabgacha va boshlang'ich ta'limning dolzarb masalalari” xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. Farg'ona, 2022.- 414-419-b.
9. G'Iyosiddinov Muhridin Qobuljon O'G, Mashrabboyeva Hushnoza Shokirjon Qizi NUTQ NUQSONIGA EGA BO 'LGAN BOLALAR RIVOJLANISHIDAGI TASNIF VA ULAR BILAN OLIB BORILADIGAN KORREKSION PEDAGOGIK ISHLAR Журнал Вестник магистратуры Номер 6-1 (153)-29-30